

STUDII ȘI ARTICOLE

LA CEA DE A XXV-a ANIVERSARE A REPUBLICII

Acad. PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI

Se împlinesc 25 de ani de viață republicană în țara noastră. Evenimentul s-a petrecut ca un fapt firesc al dezvoltării economice și sociale a țării noastre, ce decurgea din dezvoltarea societății românești, în urma faptului revoluționar de la 23 August 1944. Atunci, datorită împrejurărilor în care România se afla, a fost nevoită să treacă la un act revoluționar, deoarece războiul antisovietic la care a fost împinsă de regimul dictatorial al lui Antonescu o ducea către dezastru total. Partidul Comunist Român, conștient de acest lucru, a strâns în jurul său toate forțele patriotice și le-a îndreptat către actul revoluționar de la 23 August, când România s-a rupt definitiv de Germania hitleristă și, făcând o cotitură istorică, s-a îndreptat cu toate forțele către Uniunea Sovietică și aliații săi.

În urma acțiunilor de masă conduse de P.C.R., la 6 martie 1945 a venit la putere guvernul Dr. Petru Groza, cel dintâi guvern cu adevărat democratic al țării, format din șase partide. Cum situația politică a țării cerea să se păstreze monarhia, regele Mihai care a avut legături cu forțele democratice înainte de 23 August, a rămas mai departe pe tron.

Au urmat, în timpul celor aproape trei ani și jumătate, o serie de reforme sociale, economice și politice, într-un ritm puternic, care au schimbat cu totul fața țării. S-a urmărit adâncirea revoluției democrat-burgheze care fusese începută la 1848 și întreruptă o perioadă îndelungată prin elementele care se opuneau, din lumea celor de sus, oligarhia moșierească, de acord cu noua clasă ce se afirmase la 1848, burghezia, care-și trădează idealurile sale.

În timpul celor trei ani, forțele populare și-au creat altă situație. Problema agrară a avut acum posibilități de rezolvare de însăși țărănimea. Oropsită de veacuri, ea sfărâmă lanțurile ce-o legau și trece la stăpânirea pământului pe care ea singură îl muncea.

Au loc o serie de reforme. Muncitorimea sub conducerea P.C.R. și a altor organizații ale sale este liberă a-și spune cuvântul și a trece la înfăptuirea unor adânci reforme. Nici o piedică de neînvins nu exista și năvalnic, una după alta, în timpul scurt de mai puțin de patru ani, se petrec schimbări în toate domeniile.

Totuși, clasele avute, reacționare, care mai păstrasera un timp o bază economică — reforma din 1945 cuprinde numai exproprierea pământului peste 50 ha —, profitând de calamitățile naturale din verile 1945—1946, au folosit prilejul pentru a acapara pământurile de la unii țărani. O lege este votată imediat de guvern, care anulează aceste vânzări abuzive.

Reacțiunea rezistă. Nenumărate sînt încercările ei de a ocoli legile, care prevăd înlesniri clasei muncitoare, libertăți de cuvînt și de organizare, sub conducerea partidelor muncitorești, în primul rînd a Partidului Comunist Român.

Și în vîrfurile reacțiunii se găsește regele și cei ce-l susțineau. Se ajunge la așa numita „grevă regală”, care a durat aproape 6 luni în anul 1945, cînd numitul factor constituțional nu voia să conlucreze cu membrii guvernului Groza. Camarila de la palat era susținută de vechile partide „istorice”, ce vedeau cum li se ducea puterea zi de zi, masele nemai lăsîndu-se înșelate de național-țărăniști și liberalii lui Dinu Brătianu, care mai aveau încă partizani pe care-i foloseau. Un timp situația a fost grea pentru țara noastră, deoarece marile puteri, Anglia și Statele Unite ale Americii nu voiau să recunoască guvernul și s-au opus chiar la Conferința de pace ce s-a încheiat la Paris în 1946. Agentul lor în guvern, Tătărescu, a fost nevoit să demisioneze.

Nu era altă soluție pentru dezvoltarea pe calea pe care o apucase țara, decît să înlăture pe cel ce devenise o piedică evidentă în calea progresului țării: regele. Și acest fapt s-a petrecut la 30 decembrie 1947.

Eram unul din vicepreședinții Camerei Deputaților și cunoșteam unele demersuri ce se făcuseră la regele Mihai. În ajunul lui 30 decembrie Dr. Groza cu Gh. Gheorghiu-Dej, secretarul general al P.C.R., prezintă un ultimatum regelui. Regele abdică și la 30 Decembrie se convoacă rapid Camera Deputaților, căreia i se aduce de guvern la cunoștință actul de abdicare.

În actul de abdicare, semnat la 30 decembrie 1947, se constată că „în viața statului român s-au produs în ultimii ani adînci prefaceri politice, economice și sociale, care au creat noi raporturi între principalii factori ai vieții de stat”. În fața acestei situațiuni, în deplină înțelegere cu factorii de răspundere ai țării, regele consideră că „instituția monarhiei nu mai corespunde actualelor condițiuni ale vieții noastre de stat, ea reprezentînd o piedică serioasă în calea dezvoltării României” — se mai spunea în acest act.

Monarhia este desființată. Familia de Hohenzollern, care constituie dinastia ce-a domnit în țara noastră timp de 81 de ani, dispare.

Știrea e ca fulgerul trecută maselor. Lumea se strînge în fața palatului fost regal; pe străzi, în piețele apropiate, lumea se bucură, dansează, se fac hore — o bucurie nemărginită cuprinde întreaga populație a Capitalei. Știrea se transmite și-n provincie, pretutindeni aceeași veselie.

Se numește primul prezidiu, format din Dr. C.I. Parhon, președinte, savant cu renume mondial, Mihail Sadoveanu, președintele Camerei Deputaților, Ștefan Voitec din partea social-democraților, I. Niculi, muncitor tipograf, din partea comuniștilor și Gh. Stere, ca secretar.

A fost primul prezidiu care a condus țara pînă la alegerile ce aveau să dea un nou parlament țării: Marea Adunare Națională, reprezentînd masele producătoare de la orașe și sate, ce formează corpul legislativ al țării și azi.

Proclamarea Republicii Populare Române a marcat cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii; acest act marchează, totodată, încheierea etapei desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și trecerea la înfăptuirea revoluției socialiste.

* * *

S-a petrecut totul în liniște. Nici o frămîntare n-a avut loc. De altfel, ideea republicii în țara românească avea o tradiție, avea un trecut. Într-un timp Carol I a fost pe punctul de-a pleca din țară, fiind odios, nefiind iubit decît de un grup restrîns. Era pe timpul războiului franco-german de la 1870—1871, cînd simpatiile țării se îndreptau către Franța și numeroase au fost manifestările împotriva lui Carol I, numit „spionul prusac”.

Primul proiect de republică fu acela al lui Dimitrie sau Dumitrache I. Sturza, numit proiect de constituție pentru „o republică aristo-democraticească”, pentru o țară ai cărei locuitori sînt hotărîți să-și facă o republică „aristo-democraticească”, încă pe la începutul secolului trecut, cînd nu se putea vorbi de-o republică, dominînd încă regimul feudal. Era un ecou al frămîntărilor ce zguduiau Europa pe urma revoluției burgheze de la 1789, cu urmările sale. Era cu totul prematur.

Proiectul logofătului Sturza se alcătua din patru capitole, propunînd ca-n fruntea republicii să existe un Divan mare de cincisprezece „veliti”, ce va avea „isvodirea capeților prăvălnicești asupra sa și datoria să străjuească de toată trebuința și orînduiala stăpînirii republicii”. Era, firesc, un proiect pornit din idealurile, puțin naive, ale unui visător.

Ideea de republică ca sistem reprezentativ al voinței poporului apare mai tîrziu, la 1848, cînd frămîntările ce-au cuprins Europa, în acea vreme, pentru o reprezentare mai dreaptă a voinței maselor populare, apare la unii dintre capii mai luminați ai revoluției, fie din dragostea lor sinceră pentru interesele poporului, fie și sub influența ideilor din Apus.

Astfel, cel mai strălucit reprezentant al acestor revoluționari a fost Nicolae Bălcescu. În lucrarea sa „Manualul bunului român” el face deosebire între republica democratică „în care puterea statului și drepturile lui rămîn să fie în mîna poporului întreg” și republica „aristocraticească”, „în care puterea e în mîna unor oameni numai ce se cheamă nobili sau boieri”. În această lucrare, apărută cu o introducere de Petre Haneș, în anul 1903, Bălcescu își imaginează un dialog cu un cetățean asupra republicii. Găsim părerile lui despre republică: „Zic democraticească ca să arăt că puterea statului și drepturile lui trebuie să fie în mîna poporului...” sau mai departe: „...,numai în republica democratică poate fi poporul român și stăpîn pe sine, adică suveran; e neapărat nevoie ca poporul român să întemeieze și el republica democratică”. De altfel, în celebra Proclamație de la Islaz cele mai însemnate puncte sînt inspirate din ideile lui Nicolae Bălcescu.

În „Manifestul” semnat de o seamă de revoluționari din Moldova, în frunte cu Costache Negri, Vasile Alecsandri, Alecu Russo și alții, în atacul lor împotriva domnitorului Mihail Sturza, sînt prevăzute puncte ca acestea: „Avem dreptul de a face îmbunătățiri în țara noastră, căci sîntem stăpîni pe pămîntul nostru”. În proclamațiunea îndreptată către „frații moldoveni”, în care se aduce un vehement atac la adresa celui mai hrăpăreț domn al vremii, sînt întrezărite aceleași idei. Deosebirea este numai în faptul că-n Țara Românească s-a trecut la acțiune și a fost totuși nevoie să se întocmească o locotenență domnească din revoluționari, care a condus țara mai bine de trei luni în locul domnului fugit.

Printre revoluționarii de la 1848 se găseau unii care erau mai moderați și ideile lor vor apare mai tîrziu, ei fiind pentru un domn care să fie ales dintre pămînteni. Ion Heliade Rădulescu, printre aceștia, este cunoscut pentru principiile sale și ele apar mai ales cu privire la alegerea unui principe străin ca domn al țării. În cuvîntările sale din Adunarea Constituantă de la 1866 — după ce „monstruoasa coaliție”, moșierii conservatori și burghezia liberală răsturnaseră pe Alexandru Cuza — el pledează pentru acesta din urmă, fiind mai legat de țară.

În această perioadă apar și unii teoreticieni ai republicii române. Cel mai strălucit dintre ei fu Simeon Bărnuțiu, luptătorul revoluției române de la 1848 din Transilvania, care la înființarea de către Alexandru Cuza a Universității de la Iași, vine să ocupe catedra de drept roman la facultatea de drept. În lucrarea sa „Dreptul public al românilor”, publicată la Iași în 1867, el dă o definiție categorică a „Elementelor republicii române” în care spune: „Elementul cel dintîi al fiecărei republici este poporul, al republicii române, poporul român...”.

Principele Carol este puternic ironizat de figuri ilustre ale vremii, sentimentul împotriva dinastiei confundîndu-se cu-n curent antidinastic. Astfel, cităm pe marele savant al vremii, Bogdan Petriceicu-Hașdeu, care comentînd călătoria lui Carol I în străinătate, în ziarul „Traian”, la 1 octombrie 1869 arată: „Avem în această privință cu atît mai mult drept cu cît guvernul nostru crezuse de cuviință astfel: capul statului să nu călătorească ca „domn al românilor” ci ca un particular”.

Ca un semn de protest este ales deputat la colegiul IV din județul Mehedintzi, la 25 mai 1870, fostul domn al țării, Alexandru Cuza, ceea ce fostul domn a refuzat să primească. Este un curent puternic pentru declararea republicii, care se întărește în 1870, odată cu izbucnirea războiului franco-german, în cîteva orașe din Muntenia. La Ploiești a și fost proclamată republica de către Candiano Popescu, care dă și o proclamație la 8 august 1870, precum și mai multe ordine în consecință. „Principele Carol răsturnat, guvernul provizoriu numit...”. Republica de la Ploiești n-a fost numai subiect de ironie pentru Caragiale. Ea a trăit doar o singură zi, guvernul a trimis trupe imediat, iar mai tîrziu s-a ridicat o statuie a libertății, care există și astăzi.

Se formase un comitet în frunte cu Eugen Carada, prim redactor la ziarul „Românul” pe atunci, care, în înțelegere cu partidul „roșilor”, liberalii radicali — printre care amintim pe maiorul Pilat, Constantin Ciocărlan, dr.

Sergiu — organizase la București o mișcare pentru răsturnarea lui Carol. Acțiunea avea partizani la București, Ploiești, Craiova, Buzău, Brăila, Tr. Severin, Rm. Vilcea și-n tabăra militară de la Furceni. Războiul franco-german nu era însă de natură să-i încurajeze.

Dar sentimentul antidinastic a continuat să dăinuie. Cel mai consecvent fu Alexandru Beldiman, care prin ziarul său „Adevărul“ a dus o campanie continuă și îndelungată, fiind încurajat și de alți oameni politici, ca Nicolae Fleva, Constatin Bacalbașa, Constantin Mille, George Pană, G.A. Filitti, Al. Rădulescu, Eduard Diorghenide, Anton Bacalbașa și alții, ale căror articole, în ultimele decade ale secolului trecut, informau aproape zilnic despre abuzurile și nedreptățile mereu crescînde ale domniei lui Carol I. Acesta reușise să impună voința sa și să împartă pe încetul țara în două partide, care se succedau la putere pe rînd.

Pînă și unii scriitori au luat atitudine. Ne gîndim la cunoscuta poezie a lui Alexandru Vlahuță „Minciuna stă cu regele la masă“, scrisă în anul celei mai cumplite răscoale țărănești din 1907. Un alt episod însemnat a fost procesul lui N.D. Cocea, care a fost condamnat la un an închisoare de un tribunal militar, la Craiova.

Cred că nu mai este cazul să stărui asupra atitudinii consecvente pentru republică a mișcării socialiste.

* * *

În Marea Adunare Națională, prin actul de la 11 iunie 1948 s-au trecut în stăpînirea statului principalele mijloace de producție, adică s-a făcut primul act de socializare care a avut un rol hotărîtor în desfășurarea ulterioară a revoluției socialiste. Datorită succeselor obținute în toate domeniile de activitate, s-a lichidat starea de înapoiere în care se afla țara noastră, ea ridicîndu-se la un nou nivel de dezvoltare.

Prin hotărîrile ulterioare, îndeosebi ale Congreselor al IX-lea și al X-lea ale partidului, construcția socialistă a țării a căpătat noi dimensiuni.

Pentru prima oară, Conferința Națională de partid de la 19—21 iulie 1972, care marchează prin însemnătatea lucrărilor sale, a hotărîrilor luate, o pagină remarcabilă în istoria poporului nostru, a stabilit măsuri și angajamente pentru realizarea planului în 4 ani în jumătate în loc de 5 ani, cum se înfăptuiau cincinalele anterioare.

Aplicarea complexelor măsuri adoptate de Conferința Națională a partidului pe tărîm economic, politic și organizatoric, ca și cele privind perfecționarea vieții sociale, adîncirea democrației socialiste, creșterea rolului conducător al partidului, deschide perspectiva luminoasă a trecerii țării noastre la construirea comunismului încă înainte de încheierea secolului nostru.

Această perspectivă ne determină să privim cu justificată mîndrie drumul parcurs, realizările obținute. Și-a trecut numai un sfert de veac de la proclamarea Republicii.